

Thespis szekere

Illyés Gyula *Kegyenc* valószínűleg a magyar drámairodalom azon darabjai közé tartozik, melyeket kötelesség és szükségesség időre újra bemutatni, minden új nemzedékkel megismertetni. Mint a *Bánk bánt*, vagy a *Tragédiát*. Nem egyszerűen a klasszikusok iránti tiszteletből, hanem az „izzó témák” miatt, okulásul.

Maga Illyés a benne foglalt gondolat alapján sorolta *Katona* és *Madách* műve mellé a *Telegi László-Kegyenc*-t, s tartotta úgy e háromról, „a magyar földért *Thespis* hármastfogata.” S ezért írta szinte teljesen újra az „irodalomtörténeti nagy adatot”, *Telegi* drámáját, hogy főlészabaddítsa, hatékonyra tegye annak szellemiségét. Hiszen a forradalom és a szabadságharc tiszta feju, jövőbe látó, elkötelezett szolgálója, az emelkedett erkölcsű, tragikus sorsú *Telegi* olyan gondolatot próbált meg kifejezni, amely utána jövő korokban is égetően elevennek bizonyult. *Hatalom és ember*, *politika és erkölcs viszonya idegesítően gyakran lehetett „izgalmas”* téma az idők során, s *Európának ezen a táján*. És kaptuk a gyötrelmes „igazolások”, hogy ebben a dologban tisztán látni lenne jó...

Telegi életének és vállalkozásainak példajellegét eleveníteni, egyszersmind — akár sok más művében — hazát, embert öni, figyelmeztetni — sarkallta Illyést a római történelemből vett példázat, „modernizálására”. S mert tudván tudta: „A történelmi tragédiák a színpadon nem a történelmi küzdelmeitől lesznek tragédiák. A lélekétől.” — drá-

májában a *kegyenc*, *Maximus* patricius belső vívódásait, lelki konfliktusait, „magánemberi” tragédiáját követve rakódik föl az oly gyakran történelmi jelentőségű kérdés: *meddig lehet szolgálni azt a hatalmat, aki nem a közt szolgálja. Akinek nem az ember, hanem csak egy ember — saját maga — az eszménye.*

Vámos László lényegláttató céltudatossággal, sallangmentes tisztasággal, munkás odaadással komponálta képernyőre a drámát, amelyet húsz esztendővel a megírása, s tizenötlet a színházi bemutatója után, az elmúlt pönteken láthatott a tévézők sokasága. Nem véletlen a „komponálta” szó használata, jelezni szeretné a művészet, amely a játék minden beállításán, képén érződik. És hatást sem téveszt, mert a sokat emlegetett tévészerűség néhány ismert törvényt a helyén alkalmazza. Természetesen kiváló színészi munka szükségeltetik annak a rendezői elhatározásnak a megvalósításához, hogy elsősorban a nézőkhöz igen közel vitt arcok, kifejezéseik révén legyen nekünk is megélhető, erős hatású a szereplők drámája. Ezáltal sok példáját láttuk annak, milyen *légtérteremtő ereje* lehet valamely átgondoltan beállított közelképnek. Így, amikor az ellenzéki *Fulgencius* szenátort (*Mádi Szabó Gábor* remeklése) két oldalról körbekerítik a hatalomszolgák, *Heraclius*, a herélt (*Inke László*) és *Sidonius*, a hóhér (*Nagy Zoltán*) — a félelem dermesztő levegője árad a képernyőről. Vagy a dráma egyik gordolati és érzelmi csúcspontján, a *kegyenc* emberiség és er-

kölcs ellen való tragikus vétségekor, amikor a császár karjaiban látja a feleségét — *Sinkovits Imre* (*Maximus*), *Almási Éva* (*Júlia*) és *Trokán Péter* (*Valentinianus* császár) mesterhármasa egy félelmetes-fájdalmas pillanatba képes sűríteni három boldogtalan lélek rettenetes küzdelmeinek egész történelmét.

Egytől egyik, valamennyi szereplő színész kitűnőt alkotott, gondosan formált, érzékletesen eleven figurát mutatott. Mégis, talán *Trokán Péter* és *Nagy Zoltán*, ők ketten használták ki a legsokoldalúbban a lehetőségeiket. *Trokán*nak sikerült a nagy mutatvány: megéreztetni, a hatalom torzította ember is ember (volt). Hogy a rosszabbik énjét serkentők a körülmények, hogy a trón vonzza a talpnyalókat, s a talpnyalók megbénítják az önértéküket *rendeltetészerű működését*. *Nagy Zoltán* meg a hőhertermesztet rajzát árnyalta igen egyszerűen ható, valójában nehezen megtanulható, pontos színészi eszközökkel. E mesterességhez rendíthetetlenül ragaszkodó *Sidonius* már-már művészi tökélyvel „menti át” gyilkos pallosát egyik úr szolgálatából a másikéba, a harmadikéba, mikor, hogy jönnek sorba. S a dörszölt gyilkos-eszköz-ember mindenféle hatalmi mámorban a legmegbízhatóbb akaratvégrehajónak tűnik.

Ha jó sok év késéssel, de *Thespis* szekere csak megérkezett a tévébe is. S örülünk, hogy a *Kegyenc* mutatkozása országnyi nyílvarósság előtt méltó gondossággal előkészítetett.

S. E.

Szelesi Zoltán

Penna és paletta

Juhász Gyula a művészet vonzásában

5. A Szeged c. napilap hasábjain 1920 őszétől *Margó* cím alatt sűrűn olvashatunk *Juhász Gyulától* származó olyan rövid híradásokat, melyek friss reagálásokat voltak egy-egy akkori művészeti témával kapcsolatos aktuális eseményre. Így többek között beszámolt *Back Bernát* gazdag helyi műgyűjtő értékes alkotásokból álló kollekciójának budapesti bemutatójáról. Szóba hozta a Bécsben őrzött magyar műkincsek hazahozatalát, utalva arra a példára, hogy a lengyel állam egymillió koronáért szerezte vissza a bécsi állami képtárban levő *Mathejko*-festményt. *Juhász* húszas évek eleji versei közül az *Ars longa...* (1921) c. költeményét emeljük ki, mely az örökké való „Művészet” lényegének megismerését sugallja:

gos elborulása alföldi festőisége, amelyet viszont Arany balladával tartok közeli rokonnak és ennek a földnek igaz fia.

Juhász egyike volt azoknak, akik egy új helyi művészeti társulás létrehozását sürgetik. Ennek kapcsán alakul meg 1928-ban az Alföldi Művészek Egyesülete, melynek egyik alelnöke ő lesz. Az AME az évi kiállításáról méltató sorokat ír, és második tárlatuk katalógusát az *Alföldi művészet* (1928) c. mélyen átértézt verse díszítette, melynek részlete így hangzik:

Hol a magyar nép fénye [kelt ragogva S egész világra tündökölt [a város. Nagybánya most nincs. A [sok tarka pompa, Mit ő adott: ma csak [művészi álom.

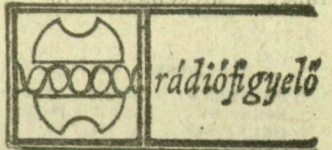
A Tátra száz csodája, [drága Erdély Minden szépsége fölünk [messze tünnek, De a magyar alföldi [végtelenség Kitarul dúsan szívünknek, [szemünknek...

Szabolcsi Miklós, a költőről szóló átfogó jellegű tanulmányában (1961) megállapítja, hogy „...*Juhász Gyulát* általában és mélyen megihlette kora magyar és külföldi festészete, elsősorban a plein-air, az impresszionista festészet, sokat tanult tőle szín- és ábrázolástechnikában, versépitésben.” Példának idézzük a *Magyar táj*. *magyar ecsettel* (1912) című költeményének első szép versszakát:

Kis sötlyék széli. [lehenek legelnek, Fakó sárgák a lompos [alkonyatban, A szürke fűzák egyre [komorabban Guggolnak a bús víz holt [ága mellett...

A költő által is annyira szeretett alföldi környezetben született meg *Juhász* legszebb tájversei. Ezek sorából a négy évszak egy-egy jellegzetes hónapjában írott költeményei közül megemlítjük: a tápéi emlékeket idéző *Falusi alkony* (1916), az elmúlást sugalló *Tájkép* (1924) c. verseit. Az előbbi *Börsi Júliához*, fiatal, rajongó szerelmeséhez, az utóbbi pedig *Fesztay Masához*, a festőhöz kötődik. E költeményei éppúgy, mint a csöndes varázsú *Este az Alföldön* (1926) c. verse hangulati színezés tekintetében egy-egy ecsettel festett természeti képek hatnak. Idézzük fel egyik késői költeményét, melyet örök ihletőjéhez, *A Tiszához* (1929) az alábbi felejthetetlen sorokban így énekelt meg:

Te vagy szívemnek [legrégibb szerelme, Szép, szöke tündér, [édesbús Tiszánk, Hányszor álltam [partodnál énekelve, Mig benned ringott a [magyar világ, A esillogó ég és a szöke [fűzák, A fűzán varjú, fellea az [legen. Nem hiányzik-e neked [egy letűnt láng, Egy kihunyó nap, — az [lén tekintetem? (A befejező részt holnap közöljük.)

Műhely

A köznyelvben, ha jól definiálom, munkacsarnokot, egyféle munkahelyet jelent. Van azonban e szónak egy másik, elvontabb tartalma is, logikusan az előbbire épülő, s az utóbbi évtizedekben a művelődéspolitikai hivatalos irányelvei szerint is kialakítandó ott, ahol csak lehet. Olyannyira, hogy a „műhelymunka” már-már divatszóvá lett. Am, hogy a szellemi műhely hol, miként is funkcionál, s egyáltalán: hogyan is fest voltképpen a valóságban, azt aligha mutatja meg szemléletesebben — s egyben reprezentatívabban — más, mint szombaton este a *Petőfi*-adón az *Egy rendező naplójából* című műsor.

Rögtön leszögezem, divatimádó sznobok és modernkedő ántellektüelek bosszantására: ezzel kapcsolatosan *Az ember tragédiájáról* lesz szó. A *Tragédiáról*, melyről a mostani centenáriumi esemény sorozata kapcsán persze hogy már hallottam az idegesítően korlátolt közshelyet, amely ilyenkor mindig járványként terjed az országban, a mindent lejártnál akarók nagy öröme: „már a csapból is *Tragédia* (Bartók, Adv, József Attila stb., éppen mikor milyen nagy évforduló aktuális) folyik...” Könyörgöm: hát csak hadd folyjon. Igen, csak hadd folyjon, hiszen az igazán nagy művek és alkotók, tudjuk, megünneplendíthetetlenek. Rádadásul *Az ember tragédiája*, tartása bár „naívnak” oly kitűnő színész, mint *Garas Dezső*, és „szólja le” oly nagy esztéta, mint *Lukács György*, attól még az, ami: bámulatos művészi alkotás, olyan hihetetlenül gondolatgazdag és bölcsességében annyira mély és zseniális mű,

hogy előtte egyszerűen csak meghatóttan állni lehet. A *Magyar Rádió* egyik grandiózus vállalkozásába pillanthattunk bele szombaton este: *Bozó László* rendező a *Budapesti Művészeti Hetek* no meg a centenáriumi alkalmából újra rádióra alkalmazta *Madách* remekét, s az egyórás dokumentumműsorban egyszerűen kísérhettük nyomon a korábbi rádiós *Tragédia*-előadások történetét, s a mostani produkció születésének folyamatát, az olvasópróbától az előadásig, vagyis a végleges felvételig.

Döbbenetes dolog tapasztalni, mi mindent is mutathat meg a laikusnak az efféle műhelybékukkantás. Azon túl, hogy önmagában is hallatlanul érdekes érzékelni a próbák atmoszféráját, itt van például *Garas Dezső* (*Lucifer*) kommentárja, a *Tragédia* már említett „naívtásáról”. Igaz, *Garas* maga is bocsanatot kért (ironikusan) „szentségtörő” megállapításáért, de pusztán fenti véleménye máris példázza azt a kevesek által ismert tény, hogy legkitűnőbb színészeink egyéni izlésvilága és esztétikai értékeitel bizonny nem áll föltétlenül szinkronban a szóban forgó műben nyújtott teljesítményük szintjével. De nem is ez az érdekes: végső soron teljesen lényegtelen, mi *Garas* véleménye a *Tragédiáról*, fő, hogy tudjuk (s a tegnap esti rádiószínházi bemutaton nyilván sokan tapasztalhatták is), kitűnő *Lucifer* volt, méltó a nagy elődökhöz, *Uray Tivadarrhoz*, *Kürthy Józsefhez*, *Ungvári Lászlóhoz*, *Kálmán Györgyhez*, *Major Tamashoz*. Merthogy egyáltalán archiv felvételekkel illusztrált historiai áttekintésben is ré-

szünk lehetett, megidézvén az egykori nagy előadásokat az ünnepi hangulattal s egyben a vállalkozás hagyománytisztelést is hangsúlyozandó. Hatalmas és távolról sem mindennapi, mindazonáltal ideális műhelymunkáról adott hírt ez a hatvan perc. Május óta tartottak a próbák, szeptemberben átlagosan napi 14 órát dolgoztak, s olyasmi is előfordult, hogy a rendező 32 éves pályafutása alatt még nem találkozott ama jelenséggel, miszerint maguk a színészek kérték külön (!) pótfelvételt. (Mellékesen: azok, akik közül az egyik főszereplő, mint láttuk, egyáltalán nem úgy vélekedett a műről, mint a rendező, aki az eddigi magyarországi *Tragédia*-előadások minden élő szereplőjét beépítette produkciójába, így is tanúsítván hódolatát a remekmű előtt.)

Egyszóval: műhely, életközben. *Bozó László* a zeneszerző *Victor Maté*, a hangmester *Gajdos Ferenc*, valamint a rendező munkatársai, *Horkay Rózsa*, *Katona Imre* és *Oláh Gyöngyi*, továbbá a rádióváltozat főszereplői (*Adámot Hegedűs D. Géza*, *Évát Bársági Il-dikó* alakította) — olyan műsört produkáltak, amire illik a fényét vesztett jelző: feledhetetlen. S ha *Az ember tragédiájának* magyarországi útján végigpillantunk, amelyhez az óriási közönségsiker éppúgy hozzátartozik, mint a Rákosi-rendszer alatti betiltás, a mostani centenáriumi nem koptatható ünnepsorozatnak tükrében — alighanem rádiótörténeti eseménynek lehetünk tanúi.

Domonkos László

Gyanítom, hogy...

...nagy bajt csináltam, ami hosszú téli éjszakákon lelkifurdalástól terhes napokat fog még nekem okozni. Éppen ezért én, egészen alulírott azzal az alázatos és tiszteletteljes kéressel fordulok a Kedves Osztyáfvőnkö nénihez és a Magasságos Csapatvezető pajtáshoz, hogy mindazokat a szankciókat, melyek eme tett elkövetése fejében sújtának *Hetedik Cé-*

József nevű fiamat, velem szemben fogantassák. Mégalantabb írott ezennel kijelentem, hogy fiamtól visszavonásig érvényes szóbeli utasításom volt arra vonatkozóan, hogy folyó hó 20-án délután 4 óráig az önök minden szepre-jóra oktatási intézményébe sajátkezűleg szállítsák be öt, azaz pjtav kilogram papírt, ami ugye-bár nekem semmiség. (Er-ről papírom is van.) Csak sajnos, nem öt kiló. Ugyan-is tekintve, hogy munkahelyemen hemzseg a papír, 660 úttörő jött (percenként) s elvitte, amit még az előző hullám meghagyott. Amit pedig ők hagytak meg, azt a hátvédcsapatok sörözgették össze, így még annak is örülök, hogy legalább a személyi igazolványom és a tudósíró papírom idejében ki tudtam ténni a kis turisták (makulaturisták) kezéből. Azt pedig végképp szerencsémnek tartom, hogy most kérvényt tudok írni önöknek — a főnököm tudósíró papírjai megmaradtak.

Mondhatnám, hogy akkor, amikor a kötelezettségem előírta, időben be kellett volna szállítanom a megadott mennyiséget, éppen dolgoztam, de tudom, hogy ez nevétség mentesítés, úgy, hogy inkább vállalom minden következményét mulasztásomnak. Gyerme-kem menteségére el kívánom még mondani, hogy a tanév idáig tartó időszakában ötször dobtam öt ki papírostól együtt, mondván mégiscsak sok, hogy a csilláron is Dél-magyar-köteg lóg. Magamra vállaltam a gyűjtőmunkát. Ismételtlen kérem, nekem írják be az osztyáfvőnköit, vagy kössék ki, hogy év végéig a fizetésem nem lehet legföljebb csak hármas. Még év is jól járok, eddig csak kettes volt.

— czi —

Matiné a Royalban

Gyenes Kálmán felvétele

Hollósy Simon: Tengerihántás és Csontváry Kosztka Tivadar: Jajcel vízesés volt a megfajtése annak a képzőművészeti pályázatnak, amelyet a Fűles ez év október 7-i száma közölt. Meghívjuk a Pergamon múzeumba című összeállításában. A rejtélyűjság a múzeumi és műemléki hónap keretében, közösen a Képzőművészeti Kiadóval, a PIERT-tel és a szegedi Képesbolttal, vasárnap délelőtt vidám, zenés matinéval egybekötött nyilvános sorsolást rendezett a szegedi Royal kávéházban. A kellemes programra zsúfolásig megtelt a hangulatos kávézó, s az érdeklődők másfél órán át élvezték a színes műsört — melyben föllépett *Ambrus Kiry* táncdalénekes, *Böröczki József* parodista és *Havassy Viktor* zeneszerző, valamint a játékezőt, *Rezsnyák Miklós* — és jó néhányan gyűjtötték a rendező szervek ajándékait a helyes megfajtéseikért. Tizenkétezer pályázat érkezett a szegedi Képesbolt címére, a helyes megfajtók közül sorsolták ki azokat, akik művészeti poszterf, iparművészeti alkotással díszített asztalnapárt nyertek. A földj nyertes *Buzás József* kislánai rejtélyűfejítő, aki december 29. és január 3. között az Express Ifjúsági és Diák Utazási Iroda csoportjával szilveszteri társasúta-

son vehet rész Berlinben